

СЕМАНТИЧКО-ЛЕКСИКОГРАФСКИ
АСПЕКТИ ПОЈМА БЕЗБЕДНОСТИ

Предраг Илић

Универзитет Синергија, Правни факултет, Бијељина

У раду је настојано да се утврди порекло и значење израза безбедност, као и свих његових познатих синонима и блиских речи у српском и другим језицима који су настали из српскохрватског – некадашњег заједничког језика. Иако је употреба ових израза ствар конвенције, њено прецизирање у овој области представља важно питање које претходи утврђивању и објашњавању појма безбедности, па се у овом раду чини покушај у том смислу, полазећи од критике покушаја других аутора, односно од консултације најпознатијих речника и лексикона српског и српскохрватског језика.

Кључне речи: *безбедност, сигурност, безопасност, семантика, синоними.*

Увод

Безбедност је појам који се, као ретко који други, помиње и проучава како у природним и техничким наукама, тако и у друштвеним и хуманистичким. Тако се, рецимо, говори о безбедности животне средине, односно флоре и фауне одређеног простора (једне државе, региона или планете), о безбедности Сунчевог система, Млечног пута и космоса у целини, као и о безбедности одређених објеката и система (нуклеарних, термо и хидро електрана, енергетских, телекомуникационих, мелиорационих и других система), безбедности друштвених односа, итд. Како се, међутим, и о природи и о техничко-технолошким постројењима уопште и о њиховој безбедности скоро искључиво говори у вези са њиховим значајем за човека, несумњиво је да је појам безбедности, као такав, превасходно везан за човека и људско друштво, тј. за њихове виталне интересе, потребе и жеље. Због тога треба појаснити тај појам у хуманој и друштвеној, односно правно-политичкој сфери.

Ово сужавање поља у којима се разматра појам безбедности не представља, међутим, неку велику олакшицу у његовом поимању и разумевању. Историја наше цивилизације доказује да је безбедност један од најстаријих и најважнијих друштвених феномена и да су људи о њој размишљали и расправљали од тренутка када су постали свесни свог места и положаја у природи до данашњих дана. Трагове тих размишљања можемо пратити од најстаријих писаних извора до савремених научних истраживања и резултата. Иако се друштвене науке систематски баве проблематиком безбедности већ скоро читав један век, још увек важи констатација једног од родоначелника науке о међународним односима и науке о безбедности у не-

кадашњој Југославији, Војина Димитријевића, из далеке 1973. године, да је „безбедност или сигурност један од највише помињаних али најмање објашњаваних појмова“.¹

Мада је расправа В. Димитријевића под насловом *Појам безбедности у међународним односима* прво озбиљно научно дело на ту тему у некадашњој Југославији и Србији, треба рећи да је и пре њеног појављивања било неких покушаја у том правцу, углавном у политичким и војним лексиконима и енциклопедијама и литератури о некадашњем систему општенародне одбране и друштвене самозаштите (ОНО и ДСЗ).² Број научних расправа о безбедности уопште и о неким посебним врстама безбедности, међутим, нагло се повећао у Србији после појаве књиге Драгана Р. Симића *Наука о безбедности*, пре осам година, што је подстакло разматрање многобројних питања и аспеката безбедности, међу којима дефинисање појма безбедности спада у најприоритетније.³

Ипак, без обзира на овај напредак, једно веома важно претходно питање остало је до данашњих дана недовољно обрађено и разјашњено.

Будући да је појам безбедности и даље веома неодређен и споран, било би логично да се у његовом разјашњавању пође од семантичко/семазиолошке сфере, тј. од значења речи (термина) које се у нашем језику (звао се он српско-хрватски или српски, хрватски, бошњачки или црногорски) употребљавају за тај појам.⁴ То је не само добар, него и неопходан пут и начин, с обзиром на право богатство синонима („истозначница“, „сличнозначница“ и „иначица“) за *безбедност* које се могу наћи у том језику – *сигурност* и *осигураност*, *обезбеђеност*, *безбрижност*, *безопасност*, *спокојство*, *заклоњеност*, *заштићеност* и др.⁵ Иако је употреба ових израза ствар конвенције, чудно је што њихово обиље није инспирисало или, можда, чак, и натерало, наше ауторе да, полазећи баш од њега, прецизирају те конвенције у покушају да објасне појам безбедности.

Безбедност и сигурност – синоними или не?

Расправљајући, наиме, о појму безбедности, већина наших аутора или уопште не помиње семантичке проблеме у његовом разумевању, или им прилази прилично олако и скоро шематски. Аутори из друге групе скоро редовно полазе од латинског изра-

¹ В. Димитријевић, *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд 1973, 7.

² *Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд 1966, 96., *Основи народне одбране*, Енциклопедијски лексикон – мозаик знања, Интерпрес, Београд, 1969, 36., *Војна енциклопедија*, т. 1, Војноиздавачки завод, Београд, 1970, 597. и др.

³ Д. Симић, *Наука о безбедности*, Службени лист, Факултет политичких наука, Београд, 2002.

⁴ „**Семантика** (фр. *semantique*) 1. грана лингвистике која проучава значења говорних облика; 2. грана семиотике која изучава односе знакова и симбола према стварима на које упућују.“ (М. Вујаклија *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 2002, 806).

„**Семазиологија** (грч. *semasia* означавање, *logia* знање, учење, наука) наука о значењу речи, *семантика*“. (Исто).

⁵ „**Синоним** (грч. *synonymos* истог имена, истог значења) *лингв.* сродница, реч која је слична или иста по смислу, по значењу са неком другом речи, док се по облику од ње разликује...“ (Исто, стр. 821)

за „*securitas*“, као почетног, а затим прелазе на изразе којима се безбедност означава у најпознатијим светским језицима – енглеском, француском, немачком и руском.⁶ Када и говоре о ознакама у српском језику углавном се задовољавају тиме да цитирају или парафразирају следећи пасус из наведене студије В. Димитријевића:

„У српскохрватском језичком подручју збуњује околност да се у оптицају налазе изрази *безбедност* и *сигурност*, који и јесу и нису синоними. За оне који реч 'безбедност' уопште не употребљавају, а то је велика већина писаца ван Србије, синонима нема и ознака сигурност се користи у правно-политичком речнику у свим случајевима када се у Србији може или мора прибећи термину *безбедност*. Да ли је, међутим, безбедност исто што и сигурност и тамо где су обе речи усвојене? Шта значи тврдња у *Малој политичкој енциклопедији* да се 'некада... термин безбедност изједначава с изразом сигурност, што није исто...?' (писац одреднице не каже у чему је разлика). Најугледнији речници српскохрватског језика, онај Српске академије наука и уметности и онај Матице хрватске, не дају одговор из простог разлога што ниједан није стигао до азбучно касног слова 'С'. Они дефинишу само појам безбедности, мада се оба држе као да је реч о синонимима, јер реч безбедност тумаче као 'безопасност, сигурност, обезбеђеност' односно као 'стање оног који је безбедан, оног што је безбедно, сигурност'. Чини нам се да у нашој области можемо претпоставити да оба израза значе исто, мада реч 'сигурност' вероватно има шири смисао, нарочито у области првобитног значења латинске речи *securitas* (из које је потекла), где се не подразумева само одсуство опасности него и извесност, самопоуздање па и лакомисленост“.⁷

Из овог цитата се види да Димитријевић није довео до логичног краја своју расправу о питању да ли су изрази *безбедност* и *сигурност* синоними, због тога што до завршетка његове студије најугледнији речници српскохрватског језика још увек нису били „стигли“ до речи *сигурност*. Данас када тај проблем одавно више не постоји и када располажемо са неколико фразеолошких и систематских речника и лексикона српскохрватског језика и са релативно новим „Речником српског језика“ (из 2007), изненађује чињеница да се скоро нико од многобројних аутора који се баве безбедносном проблематиком није осетио побуђеним да поменути Димитријевићеву расправу доведе до логичног краја или је чак и продуби. Изузетак, донекле, чине два аутора са Криминалистичко-полицијске академије у Београду – Младен Бајагић и Саша Мијалковић.

Позивајући се на Мајкла Дилона (Dillon), Бајагић је, у свом уџбенику *Основи безбедности*, расправу о семантичким аспектима појма безбедности започео са грчким изразом „*asphaleia*“, који потиче од речи „*sphallo*“ (грешка, узрок пропасти, пропадање, саплитање, пораз, збуњеност, разочарење) и означава њену негацију, тј. избегавање грешке, лажи, итд.⁸ Он затим релативно детаљно расправља и о латинском изразу „*securitas/securus*“, као и о енглеским терминима „*security*“ и „*safeti*“ и руском термину „безопасност“, док француске, италијанске и немачке изразе за безбедност само помиње. После тога расправља о двојаком преводу енглеског

⁶ Један од њих, у два своја рада, тврди да израз безбедност потиче од латинске речи »*securitas* – *atis*«. В. М. Гађиновић, „Класификација безбедности“, *Наука-безбедност-полиција (НБП)*, 2-3/07, 4. и „Безбедност као научна дисциплина“, *Безбедност*, 1-2/08, 5.

⁷ В. Димитријевић, *ibid.*, 9-10.

⁸ М. Бајагић, *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд 2007, 10.

израза „security” „на нашем говорном подручју”,– „као *сигурност* и као *безбедност*”, „закључујући да „дилема да ли су безбедност и сигурност синоними остаје актуелна“, и да „и Војин Димитријевић не налази излаз из дилеме да ли су и тврди да они подразумевају исто“,⁹

Своје разматрање семантичких проблема везаних за појам безбедности, Бајагић завршава следећим речима:

„Теоријске расправе нису за сада пружиле валидне аргументе за тврдњу да се у случају сигурности и безбедности ради о различитим терминима или о синонимима ... **У циљу избегавања даљих расправа о овом проблему** (подв. П. И.) опредељујемо се за безбедност, иначе најчешће коришћен израз на нашим просторима.“¹⁰

Слично поступа и С. Мијалковић у „етимолошкој анализи безбедности”, „објављеној у уџбенику *Национална безбедност*, две године касније.¹¹ И он почиње своју расправу о овом проблему са грчким, латинским и енглеским терминима, а помиње и француске, немачке, румунске, албанске, шпанске, италијанске, руске, бугарске, хрватске и бошњачке термине. За ове последње тврди следеће: „У хрватском и бошњачком говорном подручју користи се израз *сигурност*.”¹² Он би требало да буде еквивалент изразу *безбедност* у српском језику. Међутим, **у српском језику сигурност и безбедност нису апсолутни синоними**.”¹³ (Подв. П. И.) После даљих разматрања о коришћењу термина *сигурност* и *извесност* у српском језику, он прелази на реч *безбедност*, тврдећи, најпре, да „У нашој земљи не постоји јединствено схватање појма безбедност, а ни порекла и значења овог термина”. Затим пише следеће:

„Очигледно је да је реч безбедност сложеница чији су корени *без* и *бедност* – *бедно*. Без подразумева одсуство, односно негацију феномена који се обележава делом сложене речи која следи. Корен другог дела ове сложене речи је *беда*, чиме се у српском језику, у најширем смислу, означава сиромаштво, оскудност, болест, недаћа, пропаст, пораз, немаштина, штета, туга, немоћ, незнађе, онеспособљеност, рат, ропство, тлачење, насиље, зло, страх и слично. Значи „негацијом-негација”, може се закључити да безбедност подразумева опстанак, развој, имућност, здравље, ситост, победу, остварење циљева, срећу, мир, слободу, неповредивост, доминацију, владање ситуацијом (само)поуздање, одсуство страха – *сигурност*, односно одсуство опасности које доводе у питање њихово остваривање и постојање – *безопасност*. У савременом српском жаргону (сленгу) речју *бедак* означава се непожељно стање ствари као последица проблема који је уперен против неке личне вредности или интереса.”¹⁴

Изнети ставови С. Мијалковића представљају вредан искорак у разматрању семантичких проблема везаних за појам безбедности у српском језику, али им недостаје аргументација за тврдњу да изрази *безбедност* и *сигурност* „нису апсолутни синоними”. С друге стране, чини се да је овај аутор доста слободно проширио спи-

⁹ *Ibid.*, 13.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ С. Мијалковић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд 2009, 41- 48.

¹² Да то, ипак, није увек случај показују наслови књига бошњачког аутора Мирсада Абазовића: *Државна безбедност* (2002) и *Огледи о сигурности* (2010).

¹³ С. Мијалковић, *ibid.*, 42.

¹⁴ *Ibid.*, 44.

сак синонима за реч „беда“, у српском језику и на неке изразе за које нема пуно оправдања – нпр. на *рат, насиље, ропство и онеспособљеност*. Остало је недоречено и то шта су негације за изразе *штета, недаћа, онеспособљеност, насиље и зло*, као и шта негирају изрази *развој, остварење циљева и неповредивост*.

Како се, дакле, може констатовати да још увек није разрешено питање семантичких капацитета термина *безбедност* у српском језику, а да није баш храбро избегавати расправу о њима, у том правцу би требало учинити још који корак. Најбољи, а чини се и једини исправан пут је да се по том питању консултују релевантни речници и лексикони српског језика који нам стоје на располагању (без обзира на неке мањкавости лингвистичко-лексикографских метода, као што су честе таутологије и повремена површност и опширност).

Најпре би требало поћи од некадашњег заједничког речника српскохрватског језика, тј. од одређења речи *безбедан* и *безбедност*, с једне стране, и *сигуран* и *сигурност*, са друге.

За придев *безбедан* се, у том речнику, каже следеће: „**безбедан**, дна, дно, ијек. безбједан **а**. који је сигуран од опасности, заштићен **б**. Који се осећа обезбеђен, осигуран“, А за именицу *безбедност*: „**безбедност** и безбедност, -ости, ијек. безбједност *стање оног који је безбедан, оног што је безбедно, осигураност*“, па се као примери наводе: јавна безбедност, државна безбедност, мере безбедности и служба државне безбедности.¹⁵

За разлику од ових, релативно кратких одређења изрази *безбедно* и *безбедност*, у петој књизи истог речника о изразу *сигуран* каже се следеће:

„**сигуран**, -рна, -рно **1**. који није изложен опасности, добро заштићен – У шуми ... ми глава није сигурна. *Шен*. Владао је онај нарочити ... мир фронта ... када се жури да се ... проживи неколико сигурних тренутака. *Вас*. **2.а**. који заслужује пуно поверење, сталан у својим осећањима и назорима, који се неће изменити, одан, поуздан – Ђука узео синчића к себи. Тај је био у сигурним рукама. *Том*. Сигурни људи доставише ми то са доказима, јасним као дан. *Чол*. **б**. на кога се може ослонити, чврст, солидан. - Где год дођете, имаћете добру постељу, уз сигурне пријатеље. *Ћос*. Снијег дубок и сигуран. *Том*. **3.а**. који одговара истини, стварности, поуздан, тачан, несумњив, неизбежан. - Нова култура (се) не може створити без сигурног познавања ... културе створене цијелим досадашњим човјечанством. *Зог*. Својом опоменом он нас је спасао сигурне смрти. *Чол*. **б**. који је без погрешке, тачан, исправан. **4.а**. који се не колеба, чврст. **б**. који чврсто верује у нешто, уверен, убеђен.“¹⁶

Именица *сигурност* се, у складу са значењем придева *сигуран* означава у истом речнику на следећи начин: „**сигурност**, -ости ж **1**. *стање, особина онога који је сигуран, онога што је сигурно, у коме некоме или нечему не прети опасност, одсутност опасности, безбедност*: јавна безбедност... **2**. *увереност, поуздање* ... **3**. *одлучност, чврстина*, ... **4**. *готовост, спремност, сналажљивост*. ... **5**. *јасност, одређеност, доследност* ...“¹⁷

¹⁵ Речник српскохрватског језика, књ. 1. (А-Е), Матица српска – Матица хрватска, Нови Сад – Загреб 1967, 160.

¹⁶ Речник српскохрватског језика, књ. 5. (П-С), Матица српска, Нови Сад 1973., 753-754. Ово је, иначе, леп пример хомонимије или једнакозвучности – појаве да речи једнако гласе, а различито значе.

¹⁷ *Ibid.*, 754.

Пошто званично више нема заједничког српскохрватског језика, неопходно је проверити значења речи које нас занимају и у неком од речника српског језика. То је најлакше учинити у већ помињаном *Речнику српског језика* Матице српске из 2007, у којем се о изразима *безбедан*, *безбедно* и *безбедност* каже:

„**безбедан**, јек. **безбједан**, -дна, -о који је осигуран од опасности, обезбеђен, заштићен, сигуран, безопасан: (безбедан) смештај, (безбедан) положај. ”,

„**безбедно** јек. **безбједно** прил. *без опасности, сигурно; безопасно ...* ”,

„**безбедност** (безбедност) јек. **безбједност** (безбједност), – ости, ж *стање онога који је безбедан, онога што је безбедно, сигурно*: мере (безбедности), јавна (безбедност). ”,¹⁸

А о изразима сигуран, сигурно и сигурност пише следеће:

„**сигуран**, -рна, -о **1.** који није изложен опасности, добро заштићен: (сигуран) пролаз, (сигуран) заклон, (сигурно) склониште. **2.** који заслужује пуно поверење, поуздан, веран, одан; на кога се може ослонити: у сигурним рукама, послати по сигурним људима, (сигуран) пријатељ. **3.а.** који чврсто верује у нешто, уверен, убеђен. Нисам сигуран да је то добро. (сигуран) став. **б.** чврст одлучан: (чврст) корак. **4.** несумњив, неизбежан: (сигурна) смрт“.

„**сигурно** прил. **1.** с највећим поуздањем, поуздано; прецизно: (сигурно) гађати, (сигурно) погодити. **2.** стално, без прекида, без застоја: полако али (сигурно) напредовати. **3.** без колебања, чврсто, одлучно: возити брзо али (сигурно). **4.** без опасности, обезбеђено: Није најсигурније овде. **5.** по свој прилици, вероватно, јамачно. - Сигурно има нешто на уму. Сигурно је добра девојка“.

„**сигурност**, -ости ж (инстр. – ношћу) **1.** стање, особина онога који је сигуран, онога што је сигурно: (сигурност) чесме, (сигурност) вентила. **2.** безбедност, обезбеђење: јавна (безбедност), државна (безбедност). **3.** увереност, поуздање: (поуздање) у себе, (поуздање) у опхођењу. **4.** одлучност, чврстина: (чврстина) у вежбама на греди, (чврстина) у ходу. **5.** јасност, одређеност, доследност: једноставност и (доследност), Андрићеве особине у језику. • **за сваку** (сигурност) разг. за сваки случај, евентуално“.¹⁹

Упоредна анализа ознака за изразе *безбедност* и *сигурност* у некадашњем српскохрватском и данашњем српском језику указује на следећа два закључка. Прво, ознаке у српском језику су скоро исте или потпуно исте као оне које су постојале и у српскохрватском језику и друго, мада изгледа помало чудна, **тачна је** раније поменута констатација В. Димитријевића да изрази *безбедност* и *сигурност* „**и јесу и нису синоними**“.²⁰ Израз сигурност је, наима, много шири и само се једним својим делом поклапа са изразом безбедност. Уз то, он означава и много других особина и вредности људи – увереност, поуздање, одлучност и чврстину, јасност, одређеност и још много чега.²⁰ Због тога је, у духу српског језика, много боље и јасније употребљавати израз *безбедност* од израза *сигурност*.

¹⁸ *Речник српског језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007, 69.

¹⁹ *Ibid.*, 1218.

²⁰ У *Речнику синонима* Павла Ћосића и његових сарадника наводе се следећи синоними за реч *сигурност*: 1. увереност, верност, уверење, вера, обећање, искреност, обавеза, поуздање, кредибилност, залог, кредибилитет; 2. извесност, истинитост, поузданост, недвосмисленост, непроблематичност, неспорност, недвојбеност, необоривост, непрепорност, одређеност, несумњивост, непобитност *хрв.* В. П. Ћосић *et al.*, *Речник синонима*, Корнет, 2008, 560.

Како је, пак, кључни елемент сложенице *безбедност* именица *беда*, она заслужује посебно разматрање на овом месту.

Најновије издање речника српског језика именицу *беда* одређује на следећи начин:

„**Беда** јек. **биједа** ж **1.** велико сиромаштво, сиротиња, немаштина; запасти у беду. **2.а.** стање, положај који изазива презир ... **б.** духовно сиромаштво, нискост, ништавило. **3.** оно што је за презир, човек или ствар који заслужују презир; (беда) од човека, (беда) од књиге. **4.а.** невоља, несрећа, зло; навући на себе беду. **б.** оно што доноси невољу, напаст. - Комарци су права беда. **5.** разг. клевета, обеда ...”,²¹

У лексикону Миодрага С. Лалевића „Синоними и сродне речи српскохрватскога језика“, за именицу *беда* се најпре каже следеће: „**беда** је широк појам који обухвата многе облике оскудице, материјалних недостатака, недовољности, особито у овом смислу кад се нема средстава за живот. Сиромаштво најчешће и најлакше доводи до **невоље** која је тешко материјално стање из кога се тешко подићи, отети се. У овом смислу, с конкретним значењем је **неимање, неимаштина и немаштина**: стање кад се нема онога што је нужно. **Оскудица и оскудност** значи стање кад се оскудева у новцу, стварима, материјалним добрима, али је слабија по значењу од немаштине и много слабија од беде”, Затим се као синоними и сродне речи наводе и следећи изрази: *сиромаштво и сиротињство, сиротиња и сиромаштина, патња и злопатња, убоштво и убогост, мука и жалост, кукавост, бесхлебица, беспарица, бедоћа, немање, недовољност, нужда и потреба*.²²

Још више синонима (одн. конкретних спецификација) за реч *беда* може се наћи у „Речнику синонима“ П. Ћосића и његових сарадника: „**беда** ж (1) мука, паћеништво, страхота, патња, брига, невоља, умирање, агонија, несрећа, проблем, испаштање, паћење, потешкоћа, напрезање, недаћа, мучење, тортура, страдање, зло, трпљење, страдалништво, мрцварење, издржавање, тегоба, неугодност, неугода, напаст, велика бол, подношење (боли/муке), смртна борба, трпња, калварија *фиг.*, камен *фиг.*, голгота *фи. г.*, бремене *фиг.*, бич (судбине) *фиг.*, јарам *фиг.*, главоболја *фиг.*, пакао *фиг.*, смртни хрпац *фиг.*, *хрв.* – *уп.* зло, депресија. (2) сиротиња, немаштина, оскудица, сиромаштво, беспарица, голотиња, несташница, дефицит, просяштво, убогост, оскудност, скученост, убоштво, оскудевање, немање, егзистенцијални минимум, сиротињство, неимаштина, бедност, сиромаштина, бедастоћа, немање, бокчија *рег.*, бесолица *рет.*, крухобортство *хрв.* – *уп.* мука, сиромаш...”,²³

У целини гледано, изразом *беда* у српском језику најчешће се означавају различити облици материјалног сиромаштва, немаштине и оскудице. Иако значај тих појава у укупној безбедносној проблематици не треба никако потцењивати, сматрам да су за најопштији појам безбедности најзначајнији следећи синоними *беде*: *невоља, недаћа, брига, страдање, несрећа и зло*. **Бити безбедан**, у духу српског језика, **значи**, пре свега, **бити без невоља, без недаћа и брига разних врста или без несрећа, страдања и различитих зала**. А **безбедност је**, онда, пре свега, **ознака за стање у којем се неко или нешто налази, које карактерише одсуство невоља, брига, несрећа, страдања и других зала, односно опасности по опстанак и друге вредности**.

²¹ Речник српског језика, 67.

²² М. Лалевић, *Синоними и сродне речи српскохрватскога језика*, Лексикографски завод „Свезнање”, Београд, 1974., 16.

²³ П. Ћосић *et al.*, *ibid.*, 38.

Безбедност, безбрижност и спокојност

После разрешења дилеме да ли су изрази *безбедност* и *сигурност* синоними или не (која се и није показала тако тешком како се многим чини), потребно је да се нешто каже и о односу израза *безбедност* са неким другим његовим синонимима и сродним речима у српском језику. У лексикону под насловом *Синоними и сродне речи српскохрватскога језика*, као синоними за безбедност се, поред *сигурности*, помињу и изрази *безбрижност*, *безопасност* и *спокојство* и *спокојност*, а у *Речнику синонима* се спомињу и изрази *обезбеђеност*, *осигураност*, *заштићеност* и *заклоњеност*.

Под *безбрижношћу* се у првом лексикону подразумева „стање без брига, (подв. П. И.) кад се човек осећа задовољан у свему јер му је све како треба, а нема ни од чега бојазни, што се запажа у покрету, говору, изгледу“.²⁴ Исти израз се на другом месту поменутог лексикона одређује као „стање лица које ни о чему не брине, коме је све како ваља“.²⁵

Сасвим у складу са наведеним, именица *безбрижност* се у *Речнику српског језика* одређује као „стање и особина онога који је безбрижан, онога што је безбрижно“, а за придев *безбрижан* наводи се следеће: „а. који је без брига, који ни о чему не брине; добро расположен, весео, ведар... б. који се проводи без брига, безбрижно.“²⁶

Основа ове именице *брига* се, иначе, одређује као „душевно стање страха, немира, бојазан да се не деси нешто чега се плаши или да се неће десити нешто што се жели“, а као њени синоними дају се следеће речи: *главобоља*, *бољоглава*; *неспокојство*, *мар*, *марност*; *забринутост*, *мука*, *брижност*, *скрб*, *ревност*; *печал*, *кубура*, *петљаница*, *мукет*, *бригеш* и *гајле*.²⁷

У лексикону *Синоними и сродне речи* се, иначе, за именицу *безбрижност* наводе следећи синоними: *безбрига*, *мирноћа*, *спокојност* и *спокојство*, *безбедност* и *обезбеђеност*, *нехат* и *нехатност*, *немар* и *немарност*, *нехат* и *нехајност*, *лакомисленост*, *површност*, *непромишљеност*, *расејаност* и *расијаност*, *непажња*, *непажљивост*, *ветропирство* и *безбриг*.²⁸ Како би анализа разгранавња синонима и сродних речи за овај израз захтевала заиста пуно простора, у њу се овде није могуће, а и није неопходно упуштати. Довољно је нагласити да се само изрази **безбрига**, **спокојност** и **спокојство** и **обезбеђеност** (а, донекле, и **мирноћа**) могу сматрати синонимима и сродним речима за реч *безбедност*, док сви остали означавају неке особине и појаве које су или удаљене или, чак, и директно супротне значењу тог израза које је од примарног значаја за ову расправу.

Под **спокојством** и **спокојности** (уз напомену да *покој* значи мир – прим. П. И.) подразумева се „**потпуни мир** и **безбрижност**, увереност у све околности и у себе

²⁴ М. Палевић, *ibid.*, 39.

²⁵ *Ibid.*, 40.

²⁶ *Речник српског језика*, Матица Српска, Нови Сад, 2007, 69.

²⁷ М. Палевић, *ibid.*, 78.

²⁸ *Ibid.*, 40.

самог да нема ничега што може реметити духовни мир. ”;²⁹ Исти изрази се дефинишу и као **безбедност, безбрижност, хладнокрвност и мир**, а придев *спокојан* као **безбедан, безбрижан и хладнокрван**.³⁰

Како је о изразима *безбедност* и *безбрижност* већ било доста говора, овде треба укратко размотрити још само изразе *хладнокрвност* и *мир*. Под хладнокрвношћу се подразумева „стање онога што је хладне крви, што се не узбуђује лако, не зазире, не плаши се, у сваком је послу одмерен и прибран. ”;³¹ Иако овај израз има одређене, индиректне везе са суштином појма безбедности, ипак је релативно лако уочљиво да је далеко од тога да би могао бити синоним за *безбедност*. О томе, уосталом, речито сведоче и скоро сви синоними израза *хладнокрвност*, као што су: *неузбудљивост, равнодушност, неутралност, незаинтересованост, индиферентност и флегматичност*.

Израз *мир* је, међутим, у много ближем и значајнијем односу са изразом *безбедност* од хладнокрвности, равнодушности, незаинтересованости, итд., па заслужује и нешто више пажње.

Под миром се „уопштено и у позитивном смислу означава постојање нормалних односа, 'реда', 'хармоније', и 'мирноће', који се успостављају после нереда, побуне, оружаних борби и сукоба. У негативном смислу мир означава и статичност, непокретност, мировање, и тако се супротставља покрету и променама (МПЕ), разборито држање с обузданошћу нерава, осећања, стање личне, друштвене, државне сигурности које се ни споља ни изнутра не ремети. ”;³² Из овог одређења мира лако је уочљиво да су нека његова значења директно повезана са појавама безбедности, и да се, у извесном смислу, може говорити о миру као синониму безбедности. Ако ништа друго, мора се приметити да је стање друштвеног и политичког мира директна последица постигнуте безбедности, па и није чудно што се понекад између та два израза ставља знак једнакости. Али, као и код сигурности и хладнокрвности, тако и код мира, већина његових синонима говори о томе да представља шири израз од безбедности и да многа његова значења немају никакве везе са њим (*мировање, примирје, смирај, умир, смирак, слога, затишје, тишина, починак, непокрет, непокретност, некретање, тињање, безгласје, тајац, мук*).³³

Иако су, дакле, изрази *спокојство* и *спокојност* у већини својих значења веома блиски изразу *безбедност*, треба приметити да су они везани, пре свега, за психолошку, односно субјективну компоненту безбедносних појава. Њима се, углавном, означавају осећања и схватања неког лица или неке скупине људи везана за стање сопствене безбедности, и то искључиво за позитивно стање, тј. стање достигнуте, жељене, безбедности. Зато се ови изрази могу сматрати ужим од израза безбедност.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*, 744.

³¹ *Ibid.*, 207.

³² *Ibid.*, 348-349.

³³ *Ibid.*

Безбедност и безопасност

Именица *безопасност* се појављује и у српском и у свим другим језицима који су наследили некадашњи заједнички, српскохрватски, језик, али и у руском и неким другим словенским језицима, као један од најчешћих и најбољих синонима за *безбедност*.

Под *безопасношћу* се подразумева „стање лица или предмета за које нема никакве опасности”³⁴, односно „безбедност и осигурање”.³⁵ А за придев *безопасан* наводе се следећи синоними: неопасан, безбедан, сигуран, поверљив и нешкодљив.³⁶

Пошто је суштински део сложенице *безопасност* именица *опасност* - нешто што је незаобилазни елемент сваког поимања безбедности и у најопштијем, и у правно-политичком смислу – на њему се треба задржати нешто више.

У „Речнику српског језика“ придев *опасан* одређује се на следећи начин:

„**опасан**, -сна, -о **1.** који представља опасност по живот, који може бити кобан, погубљан ... **2.а.** који је спреман, кадар да другог угрози, повреди, нанесе зло, прек, opak, љутит ... **б.** из чега се наслуђује опасност, који наговештава претњу, опасност ... **3.** разг. или ир. који оно што чини, чиме се бави и сл. врши веома умешно, спремно, успешно: (опасна) кокета, (опасан) заводник”³⁷

У складу са наведеним, именица *опасност* се у истом речнику одређује на следећи начин: „**опасност**, -сти ж стање које може бити опасно, погубно (по нечији живот, положај, интересе и др.); *опасна, ризична мера, ситуација* и др.”³⁸

У лексикону „Синоними и сродне речи српскохрватског језика“ на исту тему пише следеће:

„**опасан** значи особину онога што представља за некога или за нешто опасност која прети пропашћу, уништењем; *опасан пут, подухват*. Затим се за тај израз наводе синоними *смртоносан, страшан, погубан, погуба(о)н, погубљан* и, фигуративно, *густ*.

„**смртоносан** је опасан у великој мери јер представља велику вероватноћу погубије, што смрт носи; *смртоносна рана*... **страшан** у овом смислу значи особину онога што представља велику опасност за некога или за нешто јер прети својом страховотном силом, снагом и сл., казује особину онога што запрепашћује и плаши својим изгледом, грубошћу, силовитошћу, неминовношћу; *страшан човек, поступак*.

погубан, погуба(о)н, погубљан значе особину онога што лако доводи до смртне опасности, погубије ...”³⁹

У истом лексикону се за придев *опасан* наводи и синоним *штетан*, за који се, пак, наводи следеће: „**штетан** се каже за оно што делује на предмет, тело или душу да се поквари, оболи, пропадне; *штетан по здравље, утицај, дејство*.” Затим се за тај израз дају следећи синоними: „**Шкодљив** је што и штетан, што некоме или

³⁴ *Ibid.*, 39.

³⁵ *Ibid.*, 46.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Речник српског језика*, 877.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ М. Лалевић, *ibid.*, 491.

нечему чини да оболи, што шкоди. **Убитачан**, убиствен значи веома штетан, што уништава, упропашћује, убија. **Погибељан, погубан** значи опасан толико да прети погибијом; *погибељан пут, подухват*. **Опасан ... Заразан** значи који може произвести тешко обољење, заразити. **Кобан** се каже за оно што предвиђа или наводи на тешке последице; *кобан глас, кобне вести, кобан корак*.⁴⁰

За именицу *опасност* наводи се само синоним *тешкоћа*, која се даље одређује на следећи начин:

„**тешкоћа** је у широком смислу све што стоји на путу остварења нечега у правом или пренесеном смислу или што отежава, чини да је што непријатно, неугодно, тешко ма у ком смислу, а **потешкоћа** је омања тешкоћа, неприлика, незгода. ... **Терет** је све што делује непријатно на тело или дух, све што је непријатно и што оптерећује... **Мука** је тешкоћа, непријатност која човека мучи, а то може бити телесна или душевна велика тегоба ... **Невоља** је што недаћа – што је противно вољи, што се не да човеку да буде задовољан. **Тегоба** је већа тешкоћа у животу ... **Незгода** је оно што није пријатно, што није згодно у животу, кад нешто не иде у свему како треба, мања тешкоћа. **Неприлика** је озбиљнија незгода ... **Сметња** је неприлика, што некоме у нечему смета ... **Горчина** је у овом смислу већа непријатност која загорчава живот ... **Ударац** је тежак доживљај, велика потешкоћа, изненадна несрећа ... **Опасност** је животна тешкоћа која доводи у питање успех или опстанак ... **Верем** је туђица у народном говору – значи тешкоћа од брига и невоља које човека прате у животу (у турском значи **сушица**)...“⁴¹

У вези са изразом *безопасност* треба још рећи да он означава стање које може да буде последица објективног непостојања опасности, али и последица активног супротстављања постојећој опасности, тј. њеног неутралисања. Уколико се под тим изразом подразумева стање неког субјекта или објекта који не кубуре са опасностима, тај би израз могао да буде најкраћа и најбоља дефиниција безбедности. Како, међутим, *безопасност* може да означава и особину некога или нечега што није опасно по друге или, чак, што није способно да се супротстави опасностима које њима прете, поменута употреба тог израза није више тако лака и препоручљива.

Безбедност, обезбеђеност и осигураност

Речено је да се у „Речнику синонима“ Павла Ћосића и др. за *безбедност* наводе, уз *сигурност* и *безопасност*, и синоними: *обезбеђеност, осигураност, заштићеност* и *заклоњеност*. Интересантно је, међутим, да се у истом речнику, ни једна од тих именица не налази као самостална, тј. посебна одредница, па је могуће навести само придеве и глаголе који су повезани са њима.

Тако се за придев *обезбеђен* наводе следећи синоними: *сигуран, безбедан, заштићен, осигуран, заклонит* и *безопасан*.⁴² Исти синоними наводе се и за придев *безбедан*,⁴³ што наводи на закључак да се ова два термина сматрају потпуним синонимима.

⁴⁰ *Ibid.*, 785.

⁴¹ *Ibid.*, 792.

⁴² П. Ћосић et al., *ibid.*, 325.

У лексикону „Синоними и сродне речи српскохрватског језика“ глагол *обезбедити* одређује се на следећи начин: „**обезбедити** значи учинити безбедним, сигурним, да нечему не прети опасност, заштити га, ставити му се у одбрану.“⁴⁴ Као синоними за овај глагол наводе се следеће речи: *збринутити* и *збрињавати*, *осигурати* и *осигуравати*, *заштитити* и *штитити*, *ушанчитити* и *јамчитити* и *јемчитити*. За именицу *обезбеђеност* наводе се синоними *безбрижност* и *благостање*, а за именицу *обезбеђење* само синоним *осигурање*.⁴⁵

У „Речнику српског језика“ именица *обезбеђеност* (јек. *обезбијеђеност*) одређује се као „стање онога који је обезбеђен, сигурност“, док се за глагол *обезбедити* наводи следеће: „**1.а.** учинити безбедним, сигурним; заштитити од опасности. **б.** осигурати неке средства за живот... **2.** набавити, припремити, дати... *обезбедити* се: **а.** предузети што је потребно да би се избегло нешто нежељено, осигурати се. **б.** снабдети се, опскрбити се (нечим, набавити у довољној количини), па се као пример наводи: „обезбедити се намирницама“.⁴⁶

Иако се и у овом речнику и у поменутом лексикону именица *обезбеђеност* скоро потпуно поистовећује са именицом *безбедност* у њеном политичко-правном значењу, из одређења глагола *обезбедити* може се закључити да он има два релативно различита значења. Једно је везано за политичко-правну и војну димензију безбедности, а друго за економску (у смислу опскрбљивања и снабдевања). Ово друго значење указује на то да се израз *обезбеђеност* у српском језику употребљава и у нешто ширем значењу од израза *безбедност*, иако у политичко-правном смислу има уже значење од тог израза, јер означава само један елемент безбедности – постигнуту безбедност.

У „Речнику синонима“ нема именице *осигураност*, ни глагола *осигурати*, док за придев *осигуран* стоји само да треба погледати придев *безбедан*, а за именицу *осигурање* читаоци се упућују на именицу *капара*.⁴⁷ Због тога ће бити корисно да се овде наведе оно што о глаголу *осигурати* пише у „Речнику српског језика“:

„**осигурати**, -ам свр **1.** (нешто) **а.** учинити *сигурним*, *безбедним*, *поузданим*, *функционално исправним*, *заштићеним од опасности*, *квара*, *могућих грешака* и др. ...

б. Учинити *чврстим*, *стабилним*, *сигурним* ... **2.** (некоме нешто) учинити да неко сигурно добије, стекне, има (нешто), да располаже оним што је потребно, постарати се (око нечега, некога), *поуздано обезбедити* ... **3.** (нешто) *успоставити однос осигурања са осигуравајућим заводом*, *уговорити осигурање нечега* ...; **осигурати се**: **1.** *заштити се од опасности*, *обезбедити се нечим*. **2.** *закључити уговор (полису) о осигурању (ствари, живота и др.)*.“⁴⁸ п

Као и код придева *сигуран* и именице *сигурност* и код глагола *осигурати* евидентно је да он има много шире значење од глагола *обезбедити*, па се и за однос између та два глагола може рећи оно што је већ речено за поменути придев и именицу – да су они само једним делом синоними.

⁴³ *Ibid.*, 40.

⁴⁴ М. Палевић, *ibid.*, 450.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Речник српског језика*, 845.

⁴⁷ П. Ћосић *et al.*, *ibid.*, 344.

⁴⁸ *Речник српског језика*, 890.

Безбедност, заклоњеност и заштићеност

Као синоним за безбедност повремено се у српском језику употребљава и израз *заклоњеност*, а понегде и *заклонитост*. Први се израз одређује у „Речнику српског језика“ као „стање, положај оног који је заклоњен, онога што је заклоњено“, а придев *заклоњен* као „заклонит“ и „скровит“. За глагол *заклонити* наводе се следећа значења: **1.** ставити у нешто, иза нечега тако да није изложено погледу, заштитити, сачувати. **2.** сакрити, застрети. **3.** заштитити.⁴⁹ А под *заклоном*, као основном овог израза, подразумева се у широком смислу „све што је направљено иза чега се неко или нешто може спасти од непријатеља, од невремена, падавина, снега, кише, ветра, па и пренесено од сваке непријатности“.⁵⁰ Зато се као синоним за заклон употребљавају следећи изрази: *склониште*, *скровиште*, *кров*, *скривница*, *уточиште*, *прибежиште*, *сувота*, *сухота*, *брана*, *браник*, *штит*, *окриље*, *скут*, *заштита*, *заветрина* и *помоћ*.

Такво поимање ових израза наводи на закључак да се *заклоњеност*, иако упућује на неке елементе безбедности, не може сматрати синонимом за њу, већ само блиским или сродним изразом, који се, опет, као и неки други поменути изрази, односи само на позитивне елементе безбедносног феномена.

За разлику од њега, израз *заштићеност* се много чешће употребљава као синоним за безбедност, па је, стога, много интересантнији за ово разматрање.

У „Речнику српског језика“ *заштићеност* се одређује као „обезбеђеност, сигурност, отпорност и имунитет“.⁵¹ Како се *отпорност* углавном своди на издржљивост, а *имунитет* је израз страног порекла, о њима овде неће бити говора. Глагол *заштитити* значи „заклонити од опасности, одбранити, обезбедити некога у физичком смислу, сачувати од непријатности, од тешкоћа, узети у заштиту“; његова повратна варијанта је: „осигурати се, обезбедити се, одбранити се, заклонити се...“⁵² А за основу наведених израза, именицу *заштита*, наводе се следећа значења: „**1.** одбрана, обезбеђење, помоћ слабијем или млађем, подршка, покровитељство... **2.** средство против оштећења, пропадања. **3.** *правн.* безбедност коју пружају правне норме (прописи, уговори, закони и сл.)... **4.** војна одбрана, одбрамбена линија; заштитница...“⁵³

У „Синонима и сродним речима“ за заштиту се наводе следећи синоними: *чување*, *о(д)брана*, *помоћ* и *заклон*. Пошто је о *заклону* и *заклоњености* већ било речи, а *помоћ* и *лаицима* значи нешто поприлично далеко од безбедности, преостаје да се нешто каже још о изразима *чување* и *одбрана*.

У поменутом лексикону *чување* се одређује као „настојање, старање, пажење да се коме не догоди што неугодно, зло, да се не распе, уништи...“⁵⁴ Затим следе синоними: *пажење*, *пажња*, *штедња*, *сахрана*, *штићење*, *заштита*, *присмотра*, *надзор* и *склањање*. Сем израза *штићење* и *заштита*, сви остали синоними прилично су далеко од израза *безбедност* или немају скоро никакве везе са њим. Зато

⁴⁹ *Ibid.*, 396.

⁵⁰ М. Палевећ, *ibid.*, 872.

⁵¹ *Речник српског језика*, стр. 425.

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ М. Палевећ, *ibid.*, 114.

се за чување може рећи да је само реч сродна речи *безбедност*, али не и њен синоним. *Одбрана* се у истом лексикону дефинише као „став отпора, одупирања сили, притиску, залагање за нешто што треба бранити“.⁵⁵ Овакво одређење блиско је безбедносним појавама, као и сви синоними који се уз њу помињу – *заштита*, *штит* (*фиг.*), *отпор*, *опирање* и *самоо(д)брана*. Сви они, међутим, означавају само неке важне аспекте безбедносних појава (претежно војне), па, због тога, имају знатно ужа значења од израза *безбедност*.

У „Речнику српског језика“ се, међутим, наводи много шира употреба израза *одбрана* од поменуте: „1. вој. мере заштите од непријатељских напада; војна, оружанска сила која обезбеђује, врши заштиту од таквог напада... 2. (доктората и сл.) полагање испита на основу одређеног стручног или научног рада; доказивање (пред стручном комисијом) вредности налаза изнетих у таквом раду. 3. *правн. а.* излагање на суду, изношење доказа и сл. у корист оптуженог. 4. адвокат (или адвокати) као бранилац оптуженог. 5. *спорт. а.* део екипе, тима чији је задатак да се супроставља нападима противничке навале. 6. акција, тактички потез који се при томе предузима. 7. *шах.* (у заједници с називом) систем започињања, отварања шаховске игре црним фигурама...“⁵⁶

Овако велики број значења израза *одбрана* указује на то да је он много шири од израза *безбедност*, који се, само у свом првом (војном) значењу, приближава значењу речи *безбедност* у политичко-правној сфери – приближава, али не и поистовећује.

Иако, дакле, нема никакве сумње да су значења израза *одбрана* и *безбедност* блиска, они нису синоними, већ само сродне речи.

У целини гледано, евидентно је да се израз *заштићеност* употребљава и за означавање неких појава и стања која превазилазе значења израза *безбедност* у политичко-правном смислу, па се, због тога, може рећи да има шире значење од њега. С друге стране, у политичко-правној сфери и он се односи само на позитивне елементе безбедносног феномена, па је делимично синоним за *безбедност* истог значења као и изрази *обезбеђеност* и *осигураност*.

Закључак

У уверењу да свака озбиљна научна расправа о појму безбедности уопште, а посебно у друштвено-политичком и правном смислу те речи, мора да започне од порекла и значења те речи у свакодневном говору народа којем научни радници припадају, настојао сам утврдити порекло и значење не само израза *безбедност*, него и свих његових синонима и блиских речи. Будући да нисам лингвиста и семантичар по професији (што би било јако добро за ову врсту рада), поменуто доказивање изведено је на основу консултације најпознатијих речника и лексикона српског и српскохрватског језика, с једне стране, најзначајнијих радова из наше науке о безбедности, с друге, и неког свог осећања за ову тему, са треће стране.

⁵⁵ *Ibid.*, 463.

⁵⁶ *Речник српског језика...*, 855.

После изведене упоредне семантичко-лексикографске анализе, сматрам да се може закључити да се израз *безбедност* у српском језику употребљава, пре свега, као ознака за стање неког субјекта (појединца, групе људи, заједнице, институције) које карактерише одсуство невоља, брига, несрећа, опасности и других зала. С друге стране, више је него очигледно да у српском и њему сродним језицима постоји право обиље синонима и сродних речи за израз *безбедност*. Најближи су му, у смислу „сличнозначница“, следећи изрази: *сигурност, осигураност, обезбеђеност, безопасност, безбрижност, спокојност, заклоњеност и заштићеност*. Ниједан од тих израза није, међутим, апсолутни, тј. потпуни синоним („истозначница“) за *безбедност*. Већина је по својим значењима шира, па се само једним делом могу сматрати синонимима за *безбедност*.

Без обзира на то што ово важи и за израз *сигурност*, треба нагласити да је он, у свом првом од четири значења, ипак, потпуни синоним за израз *безбедност*, па се, зато, и најчешће употребљава као његова најбоља и најчешћа замена у српском језику. У неким другим јужнословенским језицима то је, у ствари, једини израз за *безбедност*, па се то његово значење мора посебно наглашавати, односно одвајати од осталих. Упоредно коришћење израза *безбедност* и *сигурност*, иначе, даје корисницима српског језика могућност да релативно лако одвоје појмове као што су државна, национална, међународна и друге безбедности, од појмова правне, социјалне и друге сигурности.

Литература

1. Бајагић, М.: *Основи безбедности*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2007.
2. *Војна енциклопедија*, т. 1., Војноиздавачки завод, Београд, 1970.
3. Вујаклија, М.: *Лексикон страних речи и израза*, Просвета, Београд, 2002.
4. Гађиновић, Р.: „Безбедност као научна дисциплина“, *Безбедност*, 1–2/08.
5. Гађиновић, Р.: „Класификација безбедности“, *Наука–безбедност–полиција*, 2–3/07.
6. Димитријевић, В.: *Појам безбедности у међународним односима*, Савез удружења правника Југославије, Београд, 1973.
7. Лалевић, М.: *Синоними и сродне речи српскохрватскога језика*, Лексикографски завод „Свезнање“, Београд, 1974.
8. *Мала политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1966.
9. Мијалковић, С.: *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2009.
10. *Основи народне одбране*, Енциклопедијски лексикон – мозаик знања, Интерпрес, Београд, 1969.
11. *Речник српскога језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.
12. *Речник српскохрватскога језика*, т. 1. (А-Е), Матица српска – Матица хрватска, Нови Сад – Загреб, 1967.
13. *Речник српскохрватскога језика*, т. 5. (П-С), Матица српска, Нови Сад 1973.
14. Д. Симић: *Наука о безбедности*, Службени лист – Факултет политичких наука, Београд 2002.
15. П. Ћосић: *Речник синонима*, Корнет, Београд 2008.